

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 29281
נספח לשאלה 10: שיר
נספח לשאלה 14: גלויה

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
יש לבחור בשש שאלות. לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות.
- חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, ואל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: המשך השאלון בעמוד הבא.

השאלות

שים לב: ענה על שש מן השאלות 1-15 (לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות).

פרק ראשון

1. זרמים דתיים במאה ה־19 ובמאה ה־20

הצג את התפיסה של הנאו־אורתודוקסיה בנוגע למתח שנוצר בין המסורת ובין המודרנה.
בחר זרם דתי נוסף שעליו למדת: האורתודוקסיה של החת"ם סופר, החסידות, ישיבות ליטא, תנועת המוסר, רבני ארצות האסלאם.
ציין את הזרם שבחרת.
הצג את התפיסה של הזרם שבחרת בנוגע למתח בין המסורת ובין המודרנה.
לוי הייט חי באותה התקופה, **ציין** עם איזה זרם היית מזדהה יותר — עם הנאו־אורתודוקסיה או עם אחד הזרמים האחרים שצינינו בשאלה.
נמק את תשובתך.

2. סוציאליזם והפועל המזרחי

במאה ה־19 ובמאה ה־20 הוקמו תנועות סוציאליסטיות הן באירופה הן בארץ־ישראל.
הצג את הרקע לצמיחת התנועות הסוציאליסטיות באירופה.
הצג את הרקע להקמת תנועת הפועל המזרחי בארץ־ישראל.
הסבר מדוע דגלו מנהיגי תנועת הפועל המזרחי בשלילת הגלות.

3. המשטר הטוטליטרי בברית המועצות

הסבר כיצד האידאולוגיה הקומוניסטית באה לידי ביטוי בהתנהלות הכלכלית של המשטר בברית המועצות בעשורים הראשונים לקיומו.
הצג פעולה אחת שנקט המשטר הקומוניסטי בברית המועצות כלפי היהודים בתקופת שלטונם של לנין וסטלין.
הסבר מדוע פעולה זו קשורה לאופי הטוטליטרי של המשטר.

4. הזהות הלאומית של ערביי ישראל

ארץ-ישראל לא הייתה מרכיב בזהות של רוב ערביי הארץ עד סוף מלחמת העולם הראשונה.

הסבר שתי סיבות לכך.

הסבר מדוע במהלך המאה ה-19 חל שינוי במעמדה של ירושלים.

הצג השפעה אחת של השינוי במעמד ירושלים על ערביי ארץ-ישראל בסוף התקופה העות'מאנית או במהלך

תקופת המנדט.

5. הצהרת בלפור

"הצהרת בלפור" (1917) התקבלה בהתרגשות רבה בקרב חברי התנועה הציונית ברחבי העולם. **הסבר** את הסיבה לכך.

כמה ממנהיגי הציונות הציעו לבריטים להשתמש במינוח המעורפל "בית לאומי" בהצהרת בלפור במקום במילה "מדינה".

הסבר שתי סיבות לכך.

פרק שני

6. האידיאולוגיה הנאצית ומלחמת העולם השנייה
רעיון "מרחב המחיה" ורעיון "תורת הגזע" היו בין הרעיונות המרכזיים באידיאולוגיה הנאצית.
הצג שני רעיונות אלה.
הסבר כיצד אחד מרעיונות אלה בא לידי ביטוי בשניים מן המהלכים של הנאצים בתקופת מלחמת העולם השנייה.
7. "תנועת המרי העברי" והעברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם
פעילות "תנועת המרי העברי" (1945-1946) הייתה אחד הגורמים להחלטת הבריטים להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.
הסבר סיבה אחת שבגללה החליטו ראשי ההגנה, האצ"ל והלח"י לשתף פעולה ביניהם במאבק נגד הבריטים ולהקים את "תנועת המרי העברי".
ציין פעולה אחת של "תנועת המרי העברי".
הצג סיבה נוספת להחלטת הבריטים להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם, מלבד פעילותה של "תנועת המרי העברי".
8. גוש עציון בתש"ח
במסגרת תוכנית פר"ח צפית בקדימון (טריילר) לסרט "מכתבים מהמלחמה", העוסק בהגנה על גוש עציון.
ציין שני קשיים שאיתם התמודדו אנשי קיבוץ כפר עציון באותה תקופה, והסבר כיצד קשיים אלה באים לידי ביטוי בקדימון.
ציין עם איזה ערך הנלמד מפועלם של מגיני גוש עציון אתה מזדהה. נמק את תשובתך.
9. מלחמת ששת הימים
הסבר כיצד השפיעה היריבות הבין-גושית במלחמה הקרה על פרוץ מלחמת ששת הימים.
הצג גורם נוסף לפרוץ המלחמה.
הסבר מדוע תוצאות מלחמת ששת הימים נחשבו לניצחון הגוש המערבי על הגוש הסובייטי.
10. עליית יהודי אתיופיה לארץ-ישראל
בנספח לשאלה זו מוצג השיר "המסע לארץ-ישראל" מאת חיים אידיסיס. בשיר מתוארת עלייתם של יהודי אתיופיה לארץ.
הצג שני קשיים שחוו יהודי אתיופיה בדרך לארץ-ישראל שבאים לידי ביטוי בשיר.
הבית הרביעי בשיר עוסק בקושי מסוג אחר. **הצג** קושי זה.
הסבר כיצד תרם הרב עובדיה יוסף לפתרון קושי זה.
ציין רגש אחד שהתעורר בך בזמן שקראת את השיר "המסע לארץ-ישראל". נמק את תשובתך.

פרק שלישי

לפניך קטע העוסק בהתמודדות עם מגפת הטיפוס בגטו ורשה. השאלות 11-13 בעמוד הבא נוגעות לקטע שלפניך.

מינואר 1941, כחודש וחצי לאחר הכניסה לגטו ורשה, החלה עלייה במספר החולים והמתים ממחלת טיפוס הֶפֶתֶרוֹת. השלטונות הגרמנים הבינו כי מדובר במגפה מידבקת וכי יש להילחם בה כדי שלא תתפשט לצד הלא־יהודי של ורשה. הצעדים שגזרו הנאצים היו הֶסְגָּר של דיירי הבניינים באזור שבו התגלה חולה טיפוס, חיתוי הדירות והבגדים ושליחת אלפי הדיירים לבית מרחץ.

במקרים רבים נסגרו אלפי תושבים באותו מקום, על פי הוראת הגרמנים ובהשגחת נציגים מטעם היודנראט. במציאות החיים בגטו מצבן של המשפחות, שכבר עוד קודם לכן היו נתונות במצוקה נוראה, הידרדר אף יותר בגלל חוסר היכולת להתפרנס. בעת הֶסְגָּר הייתה האוכלוסייה מנועה אפילו מקבלת המרק המימי מהמטבח העממי. לעיתים לאחר 14 יום הוטל שוב הֶסְגָּר על האזור, מכיוון ששוב חלה אחד הדיירים. לדוגמה, רחוב קרוכמלנה, שבו גרו כ־20,000 יהודים, נסגר למשך 23 ימים. רק הודות ליהודים מאזורים אחרים, שיצרו קשר חשאי עם האוכלוסייה, ניצלו אלפי אנשים מרעב. כדי להימנע מהֶסְגָּר, עשו דיירי הבניינים מאמצים רבים כדי להסתיר את החולים. לדעת הרופאים היהודים בגטו, הֶסְגָּר האלה החישו את הפצת מחלת הטיפוס והעצימו את הסבל, שכן היה ידוע שמצבים של מחסור מסייעים בהפצת מחלות.

נוסף על הֶסְגָּר, נעשו פעולות חיתוי בדירות. אלה שהצליחו לשלם שוחד, קיבלו פטור מחיתוי דירתם, וכך התפשטו הכינים (שהפיצו את המחלה) בגטו. המרססים והמחטאים, שנשלחו מטעם היודנראט, גררו רהיטים וציוד מן הבית החוצה והעלו אותם באש. לעיתים במקום לרסס את הרצפות הם שפכו גיגיות מלאות מים ללא ליזול, כדי שיהיה אפשר למכור את הליזול ולהרוויח ממנו כסף. חבילות הבגדים וכלי המיטה שהיו מיועדים להגיע אל תנורי החיתוי, הוטלו זמן רב בחצר, והדיירים ישנו בינתיים על שקי קש ומזרנים בחוץ, חשופים לקור, ללא ביגוד מתאים. לצוות המחטאים שולמה משכורת זעומה מטעם היודנראט באיחור של שישה חודשים, ולכן לעיתים הם מכרו או גנבו חלק מהכביסה. פעולות החיתוי בתנורים לא היו יעילות בגלל המחסור בחומרי החיתוי.

כמו כן הדיירים נשלחו לרחצה. שהייה בבתי מרחץ אלה גרמה להידבקותם של אלפי אנשים במחלה, שכן קיבולת מתקני הרחצה לא הספיקה לטיפול בעשרות אלפי תושבי הגטו. מאות אנשים נדחקו בצפיפות במשך שעות, ובכל כמה שעות הגיעו מאות אנשים נוספים לרחצה. התהליך החל בבוקר והסתיים בערב, והאנשים היו רעבים, עייפים ומושפלים. אולם ההמתנה לא חומם, רצפת הבטון ציננה את הרגליים, ובמקלחות לא היו בדרך כלל מים חמים, עקב המחסור בפחמים בגטו. קצרי הנשימה לא פסקו להשתעל והחלשים התמוטטו.

נוסף על כל אלה, שלטונות הבריאות הגרמניים אסרו על ייבוא של נסיוב (נוגדנים) נגד טיפוס לגטאות. לפיכך נאלצו היהודים להבריחו באופן מחתרתי. במקום הנסיוב, ציוו הגרמנים על רופאי בתי החולים להשתמש בתרופת אולירון, אשר הכילה רכיבים רעילים. לפיכך רבים מהרופאים התאמצו לטפל בחולים בבית. ואולם, רשויות היודנראט הזהירו את הרופאים לבל ימשיכו בריפוי החולים בבתיהם, והאיצו בהם לשלוח אותם אל בית החולים, בגלל חששם מאיומי הנאצים לנקוט פעולות ענישה חמורות.

עם פרוץ המגפה ניסה היודנראט לפעול נגד צעדי הגרמנים. לדוגמה, בקיץ 1941 הגיש ראש היודנראט, צ'רניאקוב, מכתב לקומיסר הגטו (הגרמני) בעניין המגפה. הוא מתח ביקורת על דרכי המאבק במגפה שנקטו הגרמנים, והציג הוכחות ולפיהן לפני המלחמה היה שיעור התחלואה בטיפוס ובמחלות מידבקת אחרות בקרב היהודים נמוך יותר מבקרב שכניהם. לפיכך, טען, התחלואה נוצרה רק בשל תנאי המחיה שכפו הגרמנים על היהודים בגטאות, תנאים שיצרו מצוקה נוראה ודלות. הגשת מסמכים כאלה לגרמנים דרשה תעוזה רבה, אולם דבר זה לא הצליח להוביל לשינוי. צ'רניאקוב הצביע על חוסר ההיגיון שבדרכי החיתוי, שבגללו בוזבו כסף רב מקופת היודנראט בכל יום. כמו כן, השוחד למניעת החיתוי עלה בממוצע 15,000 זלוטי (מטבע פולני) ביום. בכסף זה, טען, יכלו לקנות חומרי כביסה וכן להאכיל אנשים רבים. הוא הדגיש כי התושבים נאנקו ופחדו מהחיתוי יותר משפחדו מהמחלה, כי המחלה הותירה שיעור של 70 עד 80 אחוז סיכוי לשרוד, ואילו החיתוי הרס לעיתים הכול. אולם, לא היה בכוחו לשנות את יחסו של השלטון הגרמני.

השאלות 11-13 נוגעות לקטע שבעמוד 6.

11. ראש היודנראט אדם צ'רניאקוב טען כי "התחלואה נוצרה רק בשל תנאי המחיה שכפו הגרמנים על היהודים בגטאות, תנאים שיצרו מצוקה נוראה ודלות".

על פי מה שלמדת, ציין שניים מתנאי המחיה שיצרו מצוקה נוראה ודלות בקרב היהודים בגטאות.
על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר כיצד השילוב בין אחד הצעדים שכפו הנאצים על היהודים במאבק במגפת הטיפוס ובין אחד מתנאי המחיה בגטו זירז את התפשטות המגפה.

12. על פי מה שלמדת, הצג את שתי המשמעויות שקיבל ערך קידוש החיים בתקופת השואה.
בנוגע ל**כָּל אחת** מן המשמעויות שהצגת, **הצג** דוגמה מן הקטע (סך הכול – **שתי** דוגמאות). בתשובתך **ציין** לאיזו מן המשמעויות כל דוגמה המתאימה.

13. פעילות ראשי היודנראט הייתה כרוכה במתח בין מחויבותם לנהל מטעם הנאצים את הגטו ובין רצונם לפעול למען היהודים.
על פי הקטע, הסבר כיצד מתח זה בא לידי ביטוי בגטו ורשה בהתמודדות של היודנראט עם מגפת הטיפוס. בתשובתך התבסס על שתי דוגמאות מן הקטע.
על פי מה שלמדת, ציין שתי פעולות של רבנים למען היהודים בגטאות, והסבר את חשיבותן של פעולות אלה על רקע המציאות בתקופה זו.

פרק רביעי

14. הרצל והתנועה הציונית

- א. בנספח לשאלה זו מוצגת גלויה. הגלויה פורסמה לקראת הקונגרס הציוני השביעי, שהתקיים בשנת 1905, מייד לאחר מותו של הרצל. הפסוק המובא בגלויה מתייחס ל"צוואתו" האחרונה של הרצל.
- הצג את בקשתו של הרצל על פי הפסוק המובא בגלויה.
- ציין שלושה ממרכיבי הלאומיות האתנית-היסטורית.
- הסבר כיצד שניים מן המרכיבים שצינת באים לידי ביטוי בפסוק שבגלויה.
- ב. בגלויה שבנספח אפשר לראות השפעות של רעיונות הנאורות.
- הסבר באמצעות רכיב אחד מן הגלויה כיצד אחד מרעיונות הנאורות בא לידי ביטוי בה.

15. המנדט הבריטי

לפניך טבלה ובה מגוון נתונים הנוגעים לפיתוח של ארץ-ישראל מסוף התקופה העות'מאנית ועד סוף תקופת המנדט הבריטי (1917-1948).

	סוף התקופה העות'מאנית	סוף המנדט הבריטי
כבישים סלולים	230 ק"מ	6,620 ק"מ
בתי דואר	42	59
קווי טלפון	80	15,888
תחנות "לאם ולילד" (טיפת חלב)	0	42
תחנות כוח	0	5

(נ' גרוס, המדיניות הכלכלית של הממשל המנדטורי בארץ ישראל, קתדרה 25, 1982, עמ' 145, 301-306)

(ד' רוזן, התקשורת בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי, עמותת הנצחת חללי קשב ותקשוב, 2019, עמ' 290, 301-306)

(ד' הירש, באנו הנה להביא את המערב: הנחלת היגיינה ובניית תרבות בחברה היהודית בתקופת המנדט, מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, אונ' בן-גוריון בנגב, 2014, עמ' 146)

(מתוך הערך משק החשמל בישראל, he.wikipedia.org.il)

- א. הסבר כיצד שני נתונים מן הטבלה מלמדים כי השלטון הבריטי מימש את אחת ההתחייבויות שמצוינות בכתב המנדט. בתשובתך הצג מהי התחייבות זו.
- הצג סעיף אחד מתוך כתב המנדט העוסק בתושבים הלא-יהודים שחיו בארץ.
- ב. יהודים רבים ביישוב התאכזבו מן השלטון הבריטי בשנות השלושים של המאה ה-20.
- על פי מה שלמדת, הסבר סיבה אחת לכך.
- הסבר מדוע גם הערבים התאכזבו מן השלטון הבריטי במהלך שנות השלושים.

בהצלחה!

נספח לשאלה 10 — שיר

המסע לארץ־ישראל

מילים: חיים אידיסיס

בית א	הירח משגיח מעל, על גבי שק האוכל הדל המדבר מתחתיי, אין סופו לפנים, ואימי מבטיחה לאחיי הקטנים:	בית ג	ובלילה תקפו שודדים, בסכין, גם בחרב חדה במדבר דם אימי, הירח עדי, ואני מבטיחה לאחיי הקטנים:
	עוד מעט, עוד קצת, להרים רגליים מאמץ אחרון לפני ירושלים.		עוד מעט, עוד קצת, יתגשם החלום עוד מעט נגיע לארץ־ישראל.
בית ב	אור ירח, החזק מעמד, שק האוכל שלנו אבד המדבר לא נגמר, יללות של תנים, ואימי מרגיעה את אחיי הקטנים:	בית ד	בירח דמותה של אימי, מביטה בי, אימא, אל תיעלמי לו הייתה לצידי, היא הייתה יכולה לשכנע אותם שאני יהודי.
	עוד מעט, עוד קצת, בקרוב ניגאל לא נפסיק ללכת לארץ־ישראל.		עוד מעט, עוד קצת, בקרוב ניגאל לא נפסיק ללכת לארץ־ישראל.
			עוד מעט, עוד קצת, להרים עיניים מאמץ אחרון לפני ירושלים.

נספח לשאלה 14 — גלויה

דגל "שבעת הכוכבים" שהציע הרצל
למדינת היהודים

הדגל סימל את רעיונו החדשני של
הרצל שהתושבים יעבדו שבע שעות
עבודה בלבד ביום.

הקונגרס הציוני השביעי,
27 ביולי עד 6 באוגוסט 1905

VII. Zionisten-
Congress
27. Juli—6. August 1905.

פיקר יפקר אדחים אתכם
העליתם את עצמותי מזה
אתכם

ציטוט מספר שמות, פרק י"ג, פסוק י"ט.
המילים הן "צוואתו" של יוסף לבני ישראל לקשייגאלו ממצרים.

(ההסתדרות הציונית העולמית)